

ДА ПРАБЛЕМЫ ФАРМІРАВАННЯ КУЛЬТУРЫ МАЎЛЕННЯ БУДУЧАГА НАСТАЎНІКА ПАЧАТКОВЫХ КЛАСАЎ

Міхалевіч А. Г., Мордас Н. Р.
(Беларусь, Мінск)

Праблемы педагагічнай камунікацыі як асобай сферы педагагічнай дзейнасці, ад арганізацыі якой залежыць эфектыўнасць вучэбна-выхаваўчага працэсу ўвогуле, усё часцей прыцягваюць ўвагу псіхолагаў, педагогаў, лінгвістаў. У сучасным адукацыйным працэсе ўзрастае роля культуры маўлення педагога і асабліва важнай праблемай становіцца падрыхтоўка настаўніка, які ўмее карыстацца ўсімі сродкамі роднай мовы і які, адпаведна, валодае высокай маўленчай культурай.

Прафесійнае валоданне маўленнем мае вялікае значэнне для настаўнікаў усіх ступеней, але для настаўніка пачатковай школы гэтая кампетэнцыя набывае асобую значнасць. Менавіта ў малодшым школьным узросце вызначаюцца ідэалы, погляды і пазіцыі, складаецца светапогляд, засвойваюцца нормы паводзін ў кантэксте пэўнай нацыянальнай культуры. Іншымі словамі, маленькі чалавек становіцца асобай. Беручы пад увагу, што на этапе пачатковага навучання

маўленчая самастойнасць малодшых школьнікаў невялікая, настаўніку неабходна самому валодаць высокай культурай маўлення, быць для дзяцей яркім узорам. Можна сказаць, што якасць выкладання ў пачатковай школе залежыць не толькі ад ступені прафесійнай падрыхтоўкі настаўніка, яго асобных якасцей, але і ад яго культуры маўлення.

Назіранні і аналіз прафесійнай дзейнасці студэнтаў падчас педагагічнай практыкі ў школе паказваюць, што недастаткова сістэматызаваная праца па фарміраванні прафесійна-маўленчай культуры, ігнараванне шмат якіх выпадкаў моўнай інтэрферэнцыі прыводзяць да таго, што ў большасці студэнтаў-практыкантаў адзначаюцца сур'ёзныя цяжкасці ў камунікатыўнай дзейнасці, асабліва на роднай мове. У гэтай сувязі ёсць падстава канстатаваць наяўнасць супярэчнасці паміж патрэбнасцю пачатковай школы ў спецыялістах, якія валодаюць прафесійна-маўленчай культурай, і ўзроўнем падрыхтоўкі нашых студэнтаў да стасункаў з вучнямі малодшых класаў, да ўмення арганізаваць ўзаемаадносіны з дзецьмі не толькі ва ўрочны час, але і па-за ўрокамі.

Маўленчая культура настаўніка – гэта веданне і валоданне нормамі вуснай і пісьмовай формамі літаратурнай мовы, уменне выкарыстоўваць выразныя моўныя сродкі ў розных умовах прафесійных педагагічных зносін. Культура маўлення будучага педагога ўключае ўсе кампаненты моўнай дзейнасці, сярод якіх найбольш значнай лічыцца камунікатыўная. Правільнасць маўлення прадугледжвае адсутнасць у ім парушэнняў агульнапрынятых, агульнаабавязковых нормаў літаратурнай мовы. Адною з прычын такіх парушэнняў у маўленні будучых настаўнікаў пачатковых класаў з'яўляецца моўная інтэрферэнцыя, што нязменна прысутнічае ў маўленні асоб, якія валодаюць дзвюма мовамі.

Аналіз з'яў інтэрферэнцыі паказвае, што яна можа праяўляцца на ўсіх моўных узроўнях і ва ўсіх моўных аспектах – на любым участку кантактуемых сістэм, дзе маюцца структурныя разыходжанні. У адпаведнасці з гэтым у лінгвістыцы вылучаюцца наступныя яе тыпы: графічная, арфаграфічная, фанетычная, лексічная, марфалагічная, фразеалагічная, граматычная; моўная: стылістычная, нарматыўная, узуальная; камунікатыўная: тэматычная, сітуацыйная; экстралінгвістычная: рэаліі, мова жэстаў, немаўленчыя паводзіны, ідэалогія. Некаторыя выпадкі граматычнай інтэрферэнцыі можна праілюстраваць на прыкладзе ўжывання назоўніка.

Асноўныя прычыны моўнай інтэрферэнцыі ў выкарыстанні формаў назоўнікаў часцей за ўсё выкліканы несупадзеннем катэгорыі роду ў рускай і беларускай мовах (напрыклад: боль, цень, гусь, мазоль і інш.). Не супадае ў названых мовах і катэгорыя ліку: форма множнага ліку рускіх назоўнікаў утвараецца пры дапамозе канчаткаў –и, –ы, –а, –я, –е (кнігі, мечты, окна, поля, славяне), у беларускай мове назоўнікі множнага ліку маюць канчаткі –ы, –і, –е (студэнты, палі, вокны, гараджане). Існуюць выпадкі, калі пры аднолькавых канчатках не супадае граматычная форма ліку назоўнікаў: чэрніла (мн. ч.) – чарніла (адз. л.), белила (мн.ч.) – бяліла (адз.л.). Некаторыя назоўнікі ў рускай і беларускай мовах маюць форму толькі аднаго пэўнага ліку. Так, назоўнік дзверы ў бе-

ларускай мове ўжываецца ў форме множнага ліку, а ў рускай мове – адзіночнага (дверь); назоўнік конопля ў рускай мове мае форму адзіночнага ліку, а ў беларускай – множнага (каноплі); назоўнік грудзі ў рускай мове можа ўжывацца як у форме адзіночнага (грудь), так і множнага ліку (груди), а ў беларускай мове – толькі множнага (грудзі).

Моўная інтэрферэнцыя таксама назірацца ва ўжыванні канчаткаў некаторых граматычных формаў назоўнікаў: шмат якія назоўнікі першага скланення ў форме давальнага і меснага склонаў маюць канчаткі –е(–э) як у рускай, так і ў беларускай мове, але ў беларускай мове адбываецца абавязковае чаргаванне зычных г//з, к//ц, х//с (дороге – дарозе, руке – руцэ, мухе – мусе). Пры гэтым пасля ц у ненаціскным становішчы ўжываецца канчатак –ы (книжке – кніжцы), а ў націскным –э: (дочке – дачцэ, мукe – муцэ). У форме меснага склону множнага ліку назоўнікі ў беларускай мове маюць канчаткі –ах(–ях), а ў рускай мове – ам(–ям) (по дорогам – па дарогах, по выходным – па выхадных).

Вялікая колькасць памылак звязана з ужываннем канчаткаў назоўнікаў II скланення ў форме роданага склону. Напрыклад, у беларускай мове зборныя і рэчыўныя назоўнікі, а таксама назоўнікі, якія абазначаюць абстрактныя паняцці, дзеянні, тэорыі, з’явы прыроды, маюць канчаткі –у(–ю). У рускай мове тыя ж самыя назоўнікі маюць канчаткі –а(–я) (*песка* – пяску, *мороза* – марозу, *мёда* – мёду, *юбілея* – юбілею).

Такім чынам, веданне асаблівасцей педагагічнай маўленчай культуры, дасканалае валоданне ёю неабходна кожнаму будучаму педагогу для эфектыўных зносін з вучнямі. Менавіта такія стасункі настаўніка пачатковых класаў з малодшымі школьнікамі з’яўляюцца асновай прафесійнага майстэрства.